

Citation:

E. Huizinga, Levensbericht A.P.H.A. de Kleijn, in:
Jaarboek, 1949-1950, Amsterdam, pp. 275-282

A. P. H. A. DE KLEYN

(14 October 1883 — 11 Mei 1949)

LEVENSBERICHT

VAN

ADRIAAN P. H. A. DE KLEYN

(14 October 1883 — 11 Mei 1949)

Op 11 Mei 1949 leed de wetenschap en in het bijzonder de keel-neus-oorheelkunde een zeer groot verlies door het heengaan van *de Kleyn*. Hij immers was algemeen erkend de eerste op het moeilijke gebied, waarop hij zich in het bijzonder had toegelegd: de physiologie en de pathologie van het periphere en centrale vestibulaire apparaat.

Het was in 1936, dat een zeer groots opgezette huldiging ter gelegenheid van de 60ste verjaardag van *Robert Bárány* zou plaats vinden, de enige keel-neus-oorarts, die ooit waardig is gekeurd voor de *Nobel*-prijs. Door oorartsen uit de gehele wereld werd een belangrijk bedrag bijeen gebracht, waaraan door *Bárány*, die hoogleraar was te Upsala, een bepaalde bestemming zou worden gegeven. *Bárány* heeft deze dag niet mogen beleven, hij is enkele weken voor zijn verjaardag gestorven. Dit bedrag is toen bestemd voor het stichten van een prijs te zijner nagedachtenis, de *Bárány*-medaille, die eens in de vijf jaren zou worden uitgereikt aan diegene, van wie het beste werk was verschenen over het evenwichtsorgaan, waarover *Bárány* zijn beroemde onderzoekingen had verricht. Door de oorlog werd deze medaille het eerst uitgereikt in 1948 aan *Adriaan de Kleyn* en wel, zoals de oorkonde zegt: „in Anerkennung des hohen Wertes und der umfassenden Bedeutung seiner wissenschaftlichen Untersuchungen und Entdeckungen im vestibulären Gebiet der Oto-Neurologie.” Slechts zelden zal een dergelijke beslissing met zo algemene instemming zijn begroet. Het was de bekroning van een wel besteed leven.

De Kleyn werd 14 October 1883 geboren te Ameide, waar zijn vader burgemeester was. Hij bezocht de H.B.S. te Utrecht en

studeerde eerst te Delft. Maar nadat hij het eerste examen had afgelegd, kwam hij tot de overtuiging, dat hij toch meer bevrediging zou vinden in de studie van de geneeskunde, waarom hij zich te Utrecht liet inschrijven. Het is mogelijk, dat hierbij ook de verhouding met *Zwaardemaker* een rol heeft gespeeld. *De Kleyn* verloor zijn vader reeds, toen hij nog slechts 17 jaar was. De physioloog *Zwaardemaker*, die zo'n grote invloed heeft gehad op de wetenschappelijke ontwikkeling van de keel-neus-oorheelkunde in Nederland, is toen steeds een vaderlijke vriend voor hem geweest. Zeker is, dat *de Kleyn*, die na een zeer vlotte studie reeds in 1907 arts was geworden en toen assistent werd in de oogheelkunde bij *Snellen*, later op raad van *Zwaardemaker* van richting veranderde en assistent werd in de keel-neus-oorheelkunde bij *Quix*. Maar hij heeft zijn oude liefde toch nooit geheel vergeten. Aan deze eerste tijd danken we reeds een twaalftal publicaties op oogheelkundig gebied. Maar ook later gaat zijn belangstelling nog enkele malen naar het verband van aandoeningen van de neus en de oogzenuw. In 1917 verschijnt een mooi onderzoek met *van der Hoeve* over een geheel nieuw ziektebeeld, dat zich kenmerkt door de aanwezigheid van „blauwe sclerae, broosheid van het beenderenstelsel en gehoorstoornissen.” En nog tot in de laatste tijd werkte hij veel op het grensgebied van de optokinetische nystagmus.

Als oud-burgerscholier had *de Kleyn* toen nog niet het jus promovendi, maar reeds in 1914, dus op de voor een geneeskundige wel ongewoon jonge leeftijd van 30 jaren, werd hij met *Magnus* eredoctor van de Universiteit te Groningen.

Toen in 1911 zijn opleiding was voltooid, maakte *de Kleyn* een studiereis naar Wenen. Gaarne vertelde hij later nog van die tijd en hoe hij, dank zij de introducties van *Zwaardemaker*, bijzonder hartelijk werd ontvangen. Wenen voor de eerste wereldoorlog was het Mekka voor de oorheelkunde, daar werkten toen beroemdheden als *Bárány*, *Alexander*, *Neumann*, *Hajek*, *Marschik*, *Ruttin*, *Leidler*. Met velen heeft *de Kleyn* jarenlang een vriendschappelijk en wetenschappelijk contact gehouden.

Ook in geheel ander opzicht was dit bezoek van grote betekenis voor zijn verdere levensloop. Hij leerde in Wenen zijn toekomstige vrouw, baronesse *von Artner*, kennen. Zij is een zeer grote steun in zijn leven geweest. Het huwelijk, dat zeer gelukkig zou worden, werd in 1913 gesloten.

Na zijn terugkeer in 1911 vestigde hij zich in Utrecht als specialist. Spoedig had hij een zeer grote praktijk en een zeer drukke polikliniek aan het Diaconessenhuis. Gelukkig kreeg hij na enkele jaren steun door samenwerking met *Uersteegh*. *De Kleyn* was zijn gehele leven een zeer harde werker, men staat versteld over het vele, dat hij in zijn Utrechtse jaren heeft gedaan. Want in 1911 werd hij ook assistent aan het farmacologisch laboratorium van *Magnus*, waar hij geregeld in de middaguren zijn experimenten verrichtte, terwijl hij tot in zeer late avonduren zijn patiënten opereerde. Deze samenwerking met *Magnus* was zeer vruchtbaar en gaf aanleiding tot een der hoogtepunten in het onderzoek van het evenwichtsorgaan.

Bij het onderzoek van gedecerebreerde dieren was het opgevallen, dat bij wijziging van de stand van de kop sterke veranderingen optraden in de spanning van de spieren der extremiteiten. Het was in de eerste plaats nodig om vast te stellen, welke invloed hierbij uitging van het binnenoor. Door *de Kleyn* werd na nauwkeurige onderzoekingen een methode uitgewerkt om het binnenoor bij zoogdieren te verwijderen zonder beschadiging van trommelvlies en aangezichtszenuw. Deze methode is de standaardoperatie gebleven tot op de huidige dag. Een nadere analyse was toen mogelijk. Zo kon worden vastgesteld, dat de tonusveranderingen in de extremiteiten afhankelijk waren van twee groepen: de halsreflexen en de zogenaamde tonische reflexen van het labyrinth. Door het ingipsen van kop, hals en romp werden de halsreflexen uitgeschakeld, na dubbelzijdige labyrinthexstirpatie verdween de tonische invloed van het binnenoor. Een dergelijke invloed kon door *de Kleyn* en *van der Hoeve* ook worden aangetoond voor de oogspieren, hierdoor wordt de stand van de oogbol bepaald. Uitvoerige onderzoekingen werden ook verricht over de opricht-

reflexen bij de verschillende zoogdieren. Door deze reflexen wordt bij een standverandering weer de normale lichaamshouding ingenomen, hierbij spelen de labyrinthen ook een grote rol. Verder werd nagegaan, welke gedeelten van het centrale zenuwstelsel nodig zijn voor het tot stand komen van deze reflexen, zodat een indruk werd gekregen over het verloop van de banen en de ligging van de centra. Voor het eerst werd bij een groot aantal medicamenten en vergiften op systematische wijze de invloed nagegaan op het verloop van de labyrinthreflexen. Een overzicht van al deze onderzoeken verscheen in 1924 in het bekende werk van *Magnus* „Körperstellung”. *De Kleyn* heeft een zeer groot aandeel gehad in het tot stand komen van dit boek.

Het is de grote verdienste geweest van *Magnus* en *de Kleyn*, dat ze ook bij anderen belangstelling wisten te wekken voor hun onderzoeken. Er kwamen een aantal voortreffelijke medewerkers, hiervan dienen vooral *Versteegh* en *Rademaker* te worden genoemd. Er waren ook steeds vele buitenlanders, nu nog wordt in den vreemde met eerbied gesproken van de „Hollandse school”.

Na de dood van *Magnus* in 1927 kon onder diens opvolger *Bijlsma* het onderzoek over het vestibulaire apparaat gelukkig onder leiding van *de Kleyn* worden voortgezet. Deze onderzoeken waren niet alleen van grote wetenschappelijke maar ook van praktische betekenis. De „reflexen van *Magnus* en *de Kleyn*”, zoals deze dikwijls worden genoemd, komen namelijk onder pathologische omstandigheden ook voor bij de mens. Van zeer grote betekenis voor de kliniek zijn een groot aantal onderzoeken van *de Kleyn* en medewerkers over de verschillende vormen van nystagmus, een schokkende beweging van de oogbol, die vooral ontstaat bij prikkeling van het evenwichtsorgaan. Uitgebreide onderzoeken werden verricht, o.a. over de calorische nystagmus, het verband tussen prikkeling van de neus en nystagmus, over de snelle phase van de nystagmus, over alcoholnystagmus, houdingsnystagmus, over combinatie van verschillende vormen van nystagmus, voorbeschiktheid voor een bepaalde richting van de nystagmus, optokinetische nystagmus. Dit alles is belangrijk voor

de oorheelkunde, omdat we hierdoor worden ingelicht over de toestand van het binnenoer, maar ook voor de neurologie, daar uit de waargenomen verschijnselen dikwijls een aanwijzing kan worden verkregen over de localisatie van ziekteprocessen in de hersenen. Ook op dit gebied van de oto-neurologie is, zoals op de in de aanhef vermelde oorkonde zo juist staat vermeld, door *de Kleyn* zeer origineel en baanbrekend werk verricht. Door zeer nauwkeurige proeven bij dieren werden bepaalde verschijnselen bestudeerd, later werd aangetoond, dat op deze wijze een belangrijke aanwinst was verkregen voor de diagnostiek bij vele patiënten. De volgende levensperiode stelde *de Kleyn* in staat om hierover uit een zeer uitgebreide ervaring herhaaldelijk te berichten.

Reeds tweemaal was *de Kleyn* aangezocht om hoogleraar te worden, in 1924 in Groningen en 5 jaren later in Leiden, maar in 1936 bezweek hij, ondanks de vele banden, die hem aan Utrecht bonden, voor een aanbod van Amsterdam om opvolger te worden van *Burger*, die daar gedurende vele jaren de keel-neus-oorheelkunde zo waardig had vertegenwoordigd. *De Kleyn* ging naar Amsterdam, in hoofdzaak omdat hij zich veel voorstelde van een samenwerking met zijn grote vriend, de onlangs overleden neuroloog, *Brouwer*. Hierin is hij niet teleurgesteld, vooral ook omdat hij na korte tijd de beschikking kreeg over de bijzonder fraaie kliniek in het Wilhelmina Gasthuis. Hij hield 3 October 1936 zijn inaugurele rede over „De ontwikkeling der Oor-Neus-Keelheelkunde in de loop der laatste halve eeuw”. Behalve zijn eigen werk dienen uit deze tijd ook een groot aantal proefschriften van zijn leerlingen te worden genoemd, waaronder voortreffelijke, vooral ook weer op het gebied van de oto-neurologie en over het evenwichtsorgaan.

Deze leerlingen hadden voor hem de grootste verering. Dit bleek wel voldoende bij de huldiging, die plaats vond kort voor zijn dood ter ere van zijn 12½-jarig hoogleraarschap. *De Kleyn* was een voortreffelijke leermeester, de nauwgezette en liefdevolle wijze, waarop hij zijn patiënten behandelde, was een voorbeeld voor allen. Men heeft wel eens gezegd: „slechts een goed mens kan een

goed medicus zijn." *De Kleyn* was een zeer goed mens. Hij was ook uitstekend op de hoogte van de ontwikkeling van zijn vak. Al had hij zich bij zijn wetenschappelijk onderzoek vooral op een bepaald onderdeel gespecialiseerd, toch had hij de rest allerminst verwaarloosd. Zo heeft hij ook grote naam gemaakt als operateur van de ernstige verwickelingen van de middenoorontsteking en van de kwaadaardige gezwellen van de neusbijholten.

De Kleyn was een groot mensenvriend, altijd bereid om anderen behulpzaam te zijn. Hij had een zeer evenwichtig karakter, vrijwel ieder vond het prettig met hem om te gaan en hij had een groot talent om, wanneer de gemoederen wat al te opgewonden waren geworden, deze weer tot kalmte te brengen. Door zijn grote vriendelijkheid en tact kreeg hij ook meer gedaan dan een ander. Het ligt dus voor de hand, dat hij voor vele commissies werd gevraagd en hij kon moeilijk iets weigeren. Zo kwam het, dat hij nog de laatste jaren zeer veel voor de gemeenschap heeft gedaan, waarschijnlijk ten koste van zijn eigen gezondheid. Natuurlijk werd hij voorzitter van de Keel-Neus-Oorheelkundige Vereniging, waarin hij steeds een vooraanstaande plaats heeft ingenomen. In de moeilijke jaren van de oorlog was hij voorzitter van de faculteit en waarnemend Rector Magnificus. Hij heeft zeer veel gedaan als redacteur van het Tijdschrift voor Geneeskunde. Met *Woerdeman* stichtte hij de voor Nederland zo belangrijke *Excerpta Medica*. Hij was voorzitter van het dagelijks bestuur van het Kanker-Instituut, bestuurslid van de vereniging voor het onderwijs aan doofstommen en van de school voor slechthorenden. Hij heeft zich ook zeer verdienstelijk gemaakt in de Centrale Coördinatie-Commissie om advies uit te brengen, welke medici na de bevrijding wegens onmisbaarheid vrijgesteld dienden te worden van de militaire dienst.

De Kleyn heeft gedurende zijn leven zeer vele eerbewijzen ontvangen. De *Bárány*-medaille en het eredoctoraat te Groningen zijn reeds vermeld. Hij was verder ook eredoctor van de Universiteiten te Stockholm, Londen en Keulen. Hij ontving met *Magnus* de *Guyot*-prijs te Groningen. Hij kreeg in 1925 de *Ramaer*-medaille

voor het beste werk op neurologisch gebied gedurende de 5 laatste jaren en verder ook nog de *Schwartz*-medaille. Hij werd in 1929 gekozen tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Hij was erelid en corresponderend lid van zeer vele buitenlandse verenigingen.

De Kleyn was in het buitenland zeer bekend en werd ook daar bijzonder gewaardeerd. Vooral hierdoor was het mogelijk, dat in 1926 het Collegium Oto-Rhino-Laryngologicum Amicitiae Sacrum door Nederlanders, *de Kleyn* en zijn vriend *Benjamins*, werd opgericht. In de internationale wetenschappelijke wereld van de keel-neus-oorartsen heeft deze vereniging een zeer grote rol gespeeld, waarbij *de Kleyn* een centrale figuur was.

Het aanzien, dat *de Kleyn* genoot, was natuurlijk in de eerste plaats afhankelijk van de grote betekenis van zijn wetenschappelijk werk. Doch ook zijn bijzondere persoonlijkheid heeft er veel toe bijgedragen, dat hij die gezaghebbende figuur is geworden. Hij was een autoriteit, zonder dat hij zichzelf op de voorgrond stelde. Hij had een indrukwekkende kennis van de literatuur van zijn vak, hij interesseerde zich levendig voor het werk van anderen en werd door tallozen geraadpleegd. Hoewel *de Kleyn* zeker niet over grote oratorische gaven beschikte, werden zijn voordrachten steeds met opvallend grote belangstelling gevolgd. Want de inhoud was steeds voortreffelijk en, evenals in zijn geschriften, werd alles op een heldere en overzichtelijke wijze door hem uiteengezet. Daarbij hield hij zich in 't geheel niet op met phantastische beschouwingen, hij beperkte zich uitsluitend tot exacte vraagstellingen. Maar wat misschien wel de meeste indruk maakte, was de grote betrouwbaarheid van al zijn mededelingen. Deze waren steeds gebaseerd op zeer nauwkeurige onderzoeken of waarnemingen. Mocht later toch bij uitzondering eens blijken, dat de conclusies, die hij had getrokken, onjuist waren, dan was hij de eerste, die dit zou erkennen. Een enkel voorbeeld. Op grond van hun talrijke onderzoeken was door *Magnus* en *de Kleyn* een theorie opgesteld over de functie van de utriculus en sacculus, twee zintuigvlekken in het binnenoer, die toentertijd algemeen als het uitgangspunt van

de tonische labyrinthreflexen werden beschouwd. Latere onderzoeken van *Versteegh* waren hiermee in tegenspraak, door *de Kleyn* werd toen dadelijk opgemerkt, dat zijn theorie diende te worden herzien. Maar tot op heden is, ondanks het werk van velen, het wachten nog steeds op een betere.

De Kleyn was een zeer gaaf mens met een zeer juist inzicht wat behoorlijk en eerbaar is in dit leven en hij was steeds bereid daarvoor op de bres te staan. Ook in zijn vriendschap had hij dezelfde betrouwbaarheid als in zijn werk, men kon altijd op hem rekenen. Deze vriendschap met *de Kleyn* is steeds als een belangrijk bezit beschouwd door velen in binnen- en buitenland. Dit bleek zo duidelijk uit het grote medeleven bij zijn overlijden. Voor hen betekent het heengaan van *de Kleyn* een lege plaats voor altijd. Wij, zijn vrienden, zullen hem blijven herdenken voor het vele, dat hij ons heeft gegeven. Onze gedachten gaan daarbij ook uit naar Mevrouw *de Kleyn*, die zo buitengewoon veel heeft verloren. Door haar belangstelling en haar toewijding heeft zij, zoals *Brouwer* zo treffend heeft gezegd, veel poëzie gebracht in het leven van deze harde werker. Wij zijn haar dankbaar voor dit alles en zullen ons steeds blijven herinneren die bijzondere sfeer in het zo kunstzinnig ingerichte milieu, waar wij zo hartelijk en gastvrij werden ontvangen.

EELCO HUIZINGA